

Сл. 1. Фреска Успења Богородице пре и после конзерваторско-рестаураторских радова

Фреска Успења Богородице у новом руху

др Миљана Мајић

Завршени су конзерваторско-рестаураторски радови на композицији „Успење“ у Богородичиној цркви у Студеници

Ових дана су у манастиру Студеница завршени веома важни конзерваторско-рестаураторски послови предвиђени за 2017. годину. Њима су, између осталог, били обухваћени радови у Богородичиној цркви, који су подразумевали конзервацију и рестаурацију веома оштећене, монументалне фреске Успења Богородице у горњој зони северног зида наоса. Деценијама је густа мрежа оштећења прекривала читаву површину ове значајне фреске која је имала занимљиву судбину.

Повест „Успења“

Фреска Успења првобитно је изведена 1208/1209. године руком сликара које је Свети Сава позвао да живописом украсе тек подигнути главни храм Студеничке Лавре – гробну цркву великог жупана Стефана Немање (монаха Симеона), посвећену Богородици Добротворки. Високе ликовне вредности стила тог зидног сликарства сведоче да су били образовани у неком од водећих уметничких центара, вероватно у Цариграду. Том приликом су, несумњиво по Савиној жељи, све појединачне фигуре и композиције по први пут означене српкословенским натписима, што је било од немерљивог значаја за даљи развој и самосвојност српске уметности средњег века. Пошто је западни зид наоса, где се обично представља Успење, устројством пажљиво осмишљеног програма узела композиција Распећа, Успење је насликано на северном зиду, што није било уобичајено.

Три стотине педесет година касније, древне фреске из времена Светог Саве и жупана Вукана захтевале су поправку услед насталих оштећења. Обнова старог зидног сликарства поверена је групи домаћих

уметника које је Патријарх Макарије Соколовић, следејући свом славном претходнику, окупио око седишта Патријаршије у Пећи. Међу њима су били Андреја и Лонгин, најбољи српски сликари друге половине 16. века. Пре доласка у Студеницу 1568. године, радили су на обнови фресака у Светом Николи Дабарском (1564) и живописању спољашње пећке припрате (1565). Студеничко братство, предвођено игуманом Симеоном, иницирало је поправљање живописа у Богородичиној цркви и досликавање уништених места, о чему и данас сведочи натпис на северном зиду наоса, непосредно испод фреске Успења: „Обнови се и живописа овај свети и божанствени храм Свесвете Владичице наше Богородице, часног Светог Успенија, трудом и залагањем смртног игумана Симеона јеромонаха са братством године 1568. Сврши се месеца септембра четрнаестог.“ Сликари предвођени зографима Андрејом и Лонгином су се према старијем студеничком сликарству односили веома пажљиво, примењујући поступак налик конзерваторско-рестаураторском. Сачувани су сви преостали делови живописа с почетка 13. века, оштећене површине су поправљене, а само се на потпуно уништеним местима приступило сликању нових фресака (делимично или у целини), на подобије старих. Обновљајући фреску Успења, водили су се цртежом старије, монументалне композиције с почетка 13. века, чувајући све преостале детаље и рестаурирајући недостајуће. Зато обновљена фреска не поседује иконографске појединости својствене уметности друге половине 16. века, а на њој ни стил водећих сликара, Андреје и Лонгина, не успева да досегне пуну лепоту и слободу уметничког израза, остајући притешњен задатим оквирима.

Сл. 2. Христос са Пресветом Богородицом у наручју, детаљ фреске Успења Богородице пре и после конзерваторско-рестаураторских радова

Када се 1846. године поново указала потреба за поправком зидног сликарства Богородичине цркве у Студеници, многе вредне старе фреске, укључујући и Успење и ктиторски натпис, грубо су механички оштећене да би малтер боље приањао на зид. Живопис из 19. века уклоњен је приликом конзерваторских радова 1951. године, а на старијем слоју зидног сликарства Богородичине цркве остала су видљива велика оштећења. Тако оштећена фреска и натпис очишћени су 1955–1956. године. Пројекат обимних конзерваторско-рестаураторских радова оштећених делова живописа Богородичине цркве у Студеници отпочео је 2006. године.

Обим радова

У претходна четири месеца 2017. године обављени су целокупни заштитни радови, као и потпуна обнова фреске Успења Богородице, на којој је постојала густа мрежа оштећења груписаних и до седам стотина на једном квадратном метру. Удубљења проузрокована обијањем малтера попуњена су новим слојем пуниоца, а затим је њихова површина тонирана у складу са бојом сачуваном на суседном оригиналном слоју. Осим тога, конзервиран је и ктиторски натпис из 1568. године, који сведочи о настанку ове и околних фресака из 16. века.

Веома захтевне интервенције, које је обавила екипа стручњака конзерватора-рестауратора, удахнуле су нови живот композицији „Успење Богородице“. Не само што је заустављено даље пропадање вредне фреске, већ је пажљивом рестаурацијом недостајућих делова „Успење“ сада могуће сагледати у целини, у оном виду у коме је обновљено 1568. године. Конзерваторско-рестаураторски радови реализовани су према пројекту Републичког завода за заштиту споменика културе, средствима Министарства културе и информисања Републике Србије, а извођач радова је фирма „Кото“. Аутор пројекта је мр Стојанка Самарцић, сликар-рестауратор, саветник из Републичког завода за заштиту споменика кул-

Сл. 3. Конзерваторско-рестаураторски радови на фресци Успења Богородице

Рестаурација фресака од највећег историјско-уметничког значаја

„За последњих шест сезона заштићене су и обновљене три композиције у поткуполном простору: ‘Благовести’, ‘Сретење’ и ‘Успење Богородице’. Највећи радови на конзервацији тешко оштећених фресака тек предстоје. Неопходно је њихово интензивирање да би у што краћем року били завршени, како би се омогућило несметано вршење богослужења и приказало драгоцену наслеђе Студенице“, каже руководилац пројекта мр Стојанка Самарцић, конзерватор-рестауратор, саветник Републичког завода за заштиту споменика културе – Београд.

туре Београд, која је била задужена и за конзерваторски надзор.

Стручну екипу чинили су:

1. Гордана Јаковљев, конзерватор-рестауратор
2. Весна Чанак, сликар-рестауратор
3. Сузана Златарић, конзерватор-рестауратор
4. Милица Анђелић, конзерватор-рестауратор
5. Владимир Маркоски, конзерватор-рестауратор
6. Лука Дедић, сликар
7. Ненад Богојевић, конзерватор-рестауратор
8. Марија Пешановић, конзерватор-рестауратор
9. Јелена Симић, мастер конзерватор-рестауратор
10. Драгана Вићентијевић, мастер конзерватор-рестауратор
11. Селена Јуначков, мастер конзерватор-рестауратор
12. Јована Јовановић, мастер конзерватор-рестауратор
13. Милана Јовановић, мастер конзерватор-рестауратор

Сл. 3. Екипа конзерватора-рестауратора ангажованих на обнови фреске

Сложени конзерваторско-рестаураторски радови

„Конзерваторско-рестаураторски радови обухватали су комплетан третман живописа у Богородичној цркви, посебно композиције ‘Успење Богородице’ у наосу на северном зиду“, каже Гордана Јаковљев, рестауратор-конзерватор.

„То је подразумевало инјектирање, консолидовање, обраду тзв. ‘пломби’ и пломбирање, а на крају се завршава ретушем“, каже Весна Чанак, рестауратор-конзерватор.

14. Анастасија Јовановић, мастер конзерватор-рестауратор
15. Станица Младеновић, мастер конзерватор-рестауратор
16. Марија Вранић, мастер конзерватор-рестауратор
17. Илија Андрић, студент друге године конзервације и рестаурације ФПУД

„Бесмртно Успење“

На крају треба истаћи да обнова фреске Успења Богородице поред историјско-уметничког и културног, има и духовни аспект – за сваког ходочасника који походи древну Лавру, али и за братство манастира Студенице и игумана, Архимандрита Тихона (Ракићевића), јер је Успење храмовна слава манастира (28/15. август). Погледом на обновљену фреску Успења, која је доживела своје симболично васкрсење и већ сада доприноси потпунијем доживљају амбијента Богородичине цркве, под њеним сводовима као да одзвања стих прве песме тог празника: „*На бесмртно Твоје Усијење сабрасмо се...*“, сведочећи да је уистину „*Бесмртно Усијење! Бесмртна смрт!*“.

У Палати федерације у Београду, 13. новембра 2017, одржан је други округли сто у оквиру унутрашњег дијалога о Косову и Метохији који је покренуо председник Републике Србије Александар Вучић. На другом округлом столу учесници су били научници из института друштвених и хуманистичких наука: Института за новију историју Србије, Института за савремену историју, Института за европске студије, Историјског института, Балканолошког института, Института за политичке студије, Института за упоредно право, Института за међународну политику и привреду, Института за геостратегијска истраживања, Института за криминолошка и социолошка истраживања, Етнографског института и Археолошког института.

Други округли сто је отворио министар просвете, науке и технолошког развоја у Влади Републике Србије Младен Шарчевић. Округлим столом је председавао професор др Момчило Павловић, директор Института за савремену историју. Присутствовали су још генерални секретар председника Републике Никола Селаковић, директор Канцеларије за Косово и Метохију Марко Ђурић и други представници државних власти.

Учесници округлог стола су, скоро сви, закључили како не треба журити јер је потребно сачекати повољнији тренутак за решење косовско-метохијског питања, будући да се геополитичке прилике у свету мењају и иду у корист држава које јесу или би могле бити савезници Републике Србије.

Мој реферат се тичао вербално изнетог предлога министра спољних послова Републике Србије Ивице Дачића од 14. августа 2017, како је најбоље да се српска и албанска заједница физички разграниче, а у оквиру тога да положај српских монашких заједница на Косову и Метохији буде решен „према светогорском моделу“. Дачић није јасно прецизирао да ли монашке заједнице треба организовати „према светогорском моделу“ у односу на Републику Србију или у односу на администрацију албанских сепаратиста на Косову и Метохији, или у односу и на једне и на друге. Већ се из те нејасноће види колико је компликовано решити то питање „према светогорском моделу“.

С тим у вези сам поднео реферат који се тиче деконструкције чак и најповољније варијанте, према којој би монашке заједнице на привремено окупираном простору, и у оквиру непријатељског окружења, биле везане за Републику Србију статусом „светогорског модела“. Ево текста реферата:

Света гора је територијална аутономија у оквиру Грчке, под канонском надлежношћу Васељенског патријарха у Цариграду. Светогорски калуђери чином монашења постају грчки држављани. За улазак на Свету гору је потребна виза. Света гора има своју управу – Протат – а за комуникацију са њом је надлежан министар спољних послова Грчке. За безбедност Свете горе надлежно је Министарство унутра-